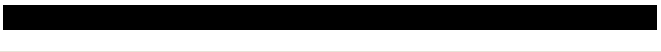

Facken inom industrin om klimatomställningen

November 2021

Facken inom industrin (FI) är ett samarbetsorgan mellan de fackförbund inom industrin som omfattas av det så kallade industriavtalet. De fem förbunden är Sveriges Ingenjörer, Unionen, IF Metall, Svenska Livsmedelsarbetareförbundet samt GS (Facket för skogs-, trä- och grafisk bransch).

Rapporten finns att hämta på www.fackeninomindustrin.se

Förord

Klimatomställningen är en av vår tids viktigaste frågor och är i allra högsta grad en facklig fråga. I denna rapport ger Facken inom industrin sin gemensamma syn på industrins klimatomställning. I rapporten lyfts ett antal områden där insatser krävs för att säkerställa en framgångsrik klimatomställning.

Facken inom industrin konstaterar att det finns goda förutsättningar för att klimatomställningen av industrin i Sverige ska kunna leda till tillväxt, konkurrenskraft och hållbara jobb. Det är genom samverkan och samsyn som de stora förändringar som krävs i näringslivet och på arbetsmarknaden kan genomföras. Genom att arbeta vidare enligt etablerade metoder i den svenska modellen såsom dialog, samverkan och förhandling kan vi gemensamt hantera de stora förändringar som krävs.

Rapporten är framtagen av Facken inom industrins klimatarbetsgrupp. I gruppen ingår Ellika Berglund Aas, IF Metall, Karin Ewelönn, GS-facket, Lena Persson, Livsmedelsarbetareförbundet, Johan Sittenfeld, Sveriges ingenjörer samt Emma Tjärnback, Unionen.

Facken inom industrins klimatarbetsgrupp

Stockholm november 2021

FÖRORD	1
SAMMANFATTANDE SLUTSATSER.....	3
INLEDNING	5
FÖRBÄTTRA KOMPETENSFÖRSÖRJNING OCH OMSTÄLLNING AV YRKESVERKSAMMA	8
STÄRK SAMVERKAN MELLAN INDUSTRI, AKADEMI OCH MYNDIGHETER	8
UTVECKLA RAMVERKET FÖR HÅLLBAR PRODUKTION OCH CIRKULÄR EKONOMI	9
SVERIGES ELFÖRSÖRJNING BEHÖVER SÄKRAS	10
TILLSTÅNDSPROCESSERNA FÅR INTE HINDRA KLIMATOMSTÄLLNINGEN	11
DET FINANSIELLA SYSTEMET HAR EN NYCKELROLL I KLIMATOMSTÄLLNINGEN.....	12
AVSLUTANDE DISKUSSION	15
BILAGOR.....	16

Sammanfattande slutsatser

Klimatfrågan är en av vår tids allvarligaste och mest angelägna frågor. Alla måste ta ansvar för att omställningen till ett hållbart samhälle håller högsta möjliga takt. För att Sverige ska kunna minska utsläppen av växthusgaser till de nivåer som de vetenskapligt baserade klimatmålen anger måste industrins processer ställas om och transportererna kraftigt minska sin klimatpåverkan.

Det här förändrar industrins förutsättningar i grunden. Det kräver nya tekniska lösningar och affärsmodeller. Det har också en direkt påverkan på industrins arbetsplatser. Klimatomställningen är i allra högsta grad en facklig fråga.

Medlemmarna i Facken inom industrins medlemsförbund finns runt om i landet i olika delbranscher som alla behöver genomföra förändringar i sin verksamhet för att vi ska nå klimatmålen. När industrin ställer om till produkter, processer och affärsmodeller med lägre miljö- och klimatpåverkan, påverkas både investeringar och kompetensbehov.

Facken inom industrin anser att klimatomställningen är helt nödvändig och att industrin i Sverige har goda förutsättningar att gynnas av den. Svensk industri är långt fram i sitt hållbarhetsarbete och det ger oss konkurrensfördelar. Men en framgångsrik klimatomställning måste bygga både på ökad konkurrenskraft och hållbara jobb. Det är först då vi kan lyckas ställa om.

Vissa jobb kommer att försvinna. Andra kommer att förändras. Samtidigt skapas nya jobb. Med goda möjligheter till omställning och kompetensutveckling för framtidens jobb skapas en acceptans för de åtgärder som krävs för att företag och samhälle ska kunna ställa om till en lägre klimatpåverkan. En väl fungerande kompetensförsörjning är samtidigt en förutsättning för att industrin ska kunna ta vara på den potential som finns i att ligga i klimatomställningens framkant. För att vi ska behålla och skapa nya jobb måste svenska industriföretag vara konkurrenskraftiga både genom och efter den stora omställningen vi står inför. På så sätt kan svensk industri fortsätta att investera och växa i Sverige och vår välfärd står sig stark.

För att möjligheterna ska bli verklighet krävs samverkan och goda politiska förutsättningar. En framgångsrik och rättvis klimatomställning kräver insatser inom flera områden. Facken inom industrin vill särskilt lyfta fram följande:

- Förbättra kompetensförsörjning och omställning av yrkesverksamma. För att möta den omfattande strukturomvandlingen behöver vi säkerställa att individer, företag och samhälle har rätt kompetens. Utan att satsa på de idag yrkesverksamma kommer kompetensförsörjningen inte kunna lösas. Det behövs ett helhetsgrepp med långsiktiga reformer. Industriföretagen måste samtidigt arbeta långsiktigt och strukturerat med kompetensförsörjning och kompetensutveckling, och de lokala facken måste involveras i arbetet.
- Det krävs ännu bättre förutsättningar för samverkan mellan industri, akademi och myndigheter för att utveckla innovationer och tekniska lösningar som bidrar till klimatomställningen.
- Ökad återvinning och hållbara produkter och processer måste främjas.
- Staten måste säkerställa ett leveranssäkert och fossilfritt elsystem med internationellt konkurrenskraftiga priser och främja tekniska lösningar för energilagring. Elektrifiering är en

förutsättning för att industrins processer och transporter ska kunna minska sina utsläpp i den omfattning som krävs för att nå klimatmålen.

- Effektivisera miljötillståndsprocessen och säkerställ en helhetssyn när beslut fattas så att viktiga industriinvesteringar för klimatomställning kan genomföras. Det är bättre att klimateffektiva industrier kan verka i Sverige än att utvinning och produktion sker i länder med lägre krav på klimatmässig och social hållbarhet.
- Klimatomställningen innebär stora, långsiktiga och riskfyllda investeringar. Samhället bör stötta utvecklingen genom möjligheter till finansiering av både tekniska lösningar och utveckling av de anställda.
- Sveriges regering och politiker bör verka för att EU:s klimatpolitik går i sådan riktning att den gynnar den svenska klimatomställningen.

Det är genom samverkan och samsyn som de stora förändringar som krävs i näringslivet och på arbetsmarknaden kan genomföras. Genom att arbeta vidare enligt etablerade metoder i den svenska modellen såsom dialog, samverkan och förhandling kan vi hantera de stora förändringar som krävs. Det finns goda förutsättningar för att klimatomställningen av industrin i Sverige ska kunna leda till tillväxt, konkurrenskraft och hållbara jobb. Facken inom industrin ser stora möjligheter att i samverkan driva utvecklingen mot en framgångsrik och rättvis klimatomställning.

Inledning

Klimatet är vår tids ödesfråga. Det är inte första, men inte heller sista gången denna mening används. Klimatomställningen är global och något som alla länder måste ta ansvar för. Att vi nu måste ställa om från ett starkt fossilberoende samhälle är en utmaning så stor att den inte liknar någon tidigare omställning.

De klimatförändringar vi ser idag är till stor del ett resultat av den utveckling som inleddes i industri och samhälle under 1900-talet. En utveckling som gav oss en stark välfärd och god ekonomi, men som inte var hållbar. Koldioxiden i atmosfären ökar markant, haven värms upp och temperaturen i luften ökar. Förbränningen av fossila bränslen ger upphov till så stor mängd koldioxid att den inte kan tas upp av jordens egen växlighet och det kommer få negativa effekter för oss alla.

Vid klimatmötet i Paris i december 2015 enades 196 av världens länder om ett nytt globalt klimatavtal. Målet är att begränsa den globala medeltemperaturökningen till långt under 2 grader och att sträva efter 1,5 grader. Enligt avtalet ska nationella handlingsplaner tas fram som visar hur länder ska arbeta med att minska utsläpp från olika sektorer. Ambitionerna ska öka successivt och stämmas av vart femte år. Med avtalet finns också en grundtanke att industrialiserade länder ska ge stöd till utvecklingsländer via till exempel finansiering av klimatåtgärder och tekniköverföring.

I Sverige har regeringen slagit fast ambitionen att Sverige ska bli världens första fossilfria välfärdsstat. Det innebär att vi måste ställa om snabbt, men också hållbart med hänsyn till både människa och miljö. Omställningen måste vara inkluderande så att alla kommer med.

Sveriges klimatpolitiska ramverk

2017 antog Sverige ett klimatpolitiskt ramverk. Ramverket består av tre delar: ett klimatmål, en klimatlag och det klimatpolitiska rådet. Målet är att Sverige inte ska ha några nettoutsläpp av växthusgaser år 2045.

För att säkerställa att det långsiktiga målet nås har riksdagen antagit etappmål. Dessa omfattar den icke-handlande sektorn, det vill säga de utsläpp som inte omfattas av EU:s system för utsläppshandel. Dessutom finns ett enskilt etappmål för inrikes transporter. Målet, som inte omfattar flyg, är att utsläppen ska minska med 70 procent till 2030.

Syftet med det klimatpolitiska ramverket är att skapa en tydlig och sammanhängande klimatpolitik för att säkerställa långsiktiga förutsättningar för näringsliv och samhälle att genomföra den omställning som krävs för att Sverige ska nå sina klimatmål.

Sveriges klimatlag trädde i kraft den 1 januari 2018. Lagen föreskriver ett ansvar på nuvarande och framtida regeringar att föra en politik som utgår från klimatmålen och att regelbundet rapportera om utvecklingen. En central utgångspunkt för klimatlagen är att klimatpolitiska och budgetpolitiska mål ska ges förutsättningar att samverka med varandra.

Det klimatpolitiska rådets roll är att utvärdera om regeringens samlade politik är förenlig med klimatmålen. Rådet ska bland annat bedöma om inriktningen inom olika relevanta politikområden gynnar eller motverkar möjligheten att nå klimatmålen.

EU:s klimatpolitiska ramverk

Utöver det svenska klimatpolitiska ramverket finns EU:s klimatpolitiska ramverk.

EU påverkar Sverige genom budget och lagar. EU:s lagstiftning skapar ett juridiskt ramverk för Sveriges klimatomställning. Det inkluderar bland annat utsläpp av koldioxid för majoriteten av alla företag inom EU, energieffektivisering, bevarande av biologisk mångfald och vattenkvalitet, samt en effektiv inre marknad för energi.

Vid Europeiska rådets möte i december 2019 valde EU:s ledare att ta en viktig roll i den globala kampen mot klimatförändringar och ställde sig bakom målet om klimatneutralitet senast 2050.

Gröna giv

EU:s Gröna giv omfattar en handlingsplan som ska främja ett effektivt utnyttjande av resurser genom att ställa om till en ren, cirkulär ekonomi samt att återställa förlorad biologisk mångfald och minska föroreningar. I planen anges vilka investeringar som behövs och vilka finansieringsverktyg som finns. Den förklarar hur man ska säkerställa en rättvis och inkluderande omställning.

Det finns flera viktiga delar i Gröna giv, bland annat "Mekanismen för rättvis omställning" som är ett verktyg för att finansiellt stödja de regioner som påverkas mest av omställningen till klimatneutralitet med syftet att undvika att skillnaderna mellan regionerna ökar.

En rättvis omställning

Just transition är ett begrepp som används för att beskriva hur en rättvis klimatomställning bör se ut. Begreppet har arbetats fram av den globala fackliga rörelsen, men används idag av alla delar i samhället för att beskriva hur vi kan få gröna jobb med anständiga villkor.

2015 antog ILO¹ ett dokument med syfte att skapa riktlinjer som regeringar och arbetsmarknadens parter kan använda sig av för att klimatomställningen ska bli rättvis. Dokumentet består av tre delar: vision, möjligheter och utmaningar.

Visionen handlar om att omställningen ska vara hållbar och att den sociala dimensionen är lika viktig som den miljömässiga samt att en hållbar omställning bara är möjlig med en delaktighet från regeringar, arbetstagar och arbetsgivare. Dessa parter ska inte vara passiva utan ska vara med och driva utvecklingen framåt.

Möjligheterna och utmaningarna består i att förena klimatomställningen och arbetet med att skapa bättre arbets- och levnadsvillkor för människor runt om i världen. ILO sammanfattar det som följande:

"Given the scale and urgency of these environmental and employment challenges, it is clear that the world will have neither the resources nor the time to tackle them separately or consecutively. Tackling them jointly is not an option, but a necessity." ²

Industrins roll i klimatomställningen

Svensk industri står för en tredjedel av de svenska utsläppen av växthusgaser. En stor andel av dessa utsläpp regleras av EU:s system för handel med utsläppsrätter, EU ETS. Det innebär att EU:s klimatpolitik är av stor betydelse för hur de svenska klimatmålen kan förverkligas samtidigt som EU också är en viktig aktör för att driva på den globala klimatomställningen.

¹ International Labour Organization

² Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all, ILO 2015

2019 stod industrin för 32 procent av Sveriges totala utsläpp:

- Järn- och stålindustri, 38 procent
- Mineralindustri, 18 procent
- Raffinaderier, 14 procent
- Kemiindustri, 9 procent
- Övriga (gruvindustri, trävaruhandel mm.), 8 procent
- Massa- och pappersindustri samt tryckerier, 5 procent
- Livsmedelsindustri, 2 procent

Källa: Naturvårdsverket³

Omställningen av industrin kräver omfattande insatser. Produktionssätt behöver förändras i grunden och kompletteras av teknik som kan fånga upp koldioxid för lagring eller för att bli nya produkter. Affärsmodeller och produkter behöver förändras för att möta ökade klimatkrav. Klimatomställningens möjligheter och utmaningar bär också vissa likheter med andra omställningstrender, så som digitalisering och automatisering. Bland annat eftersom alla dessa berör industrin brett inom alla branscher.

Industrins omställning är nödvändig för att förhindra klimatförändringar, men kan också leda till framtida konkurrensfördelar. Genom att utveckla sina affärsmodeller och investera i klimatsmarta produkter och produktion, kan företagen stärka sina varumärken, behålla och nå ut till nya kunder och marknader, samtidigt som de uppfyller skärpta lagkrav. Innovativa och framåtblickande företag har tillsammans med politiken förenat tillväxt, stigande välbefinnande och förbättrad miljö.

En förutsättning för detta är att omställningen sker på så sätt att företagens omställning är ekonomiskt hanterbar. Det kan till exempel ske genom statligt finansierade satsningar eller genom att allokera resurser från finansmarknaden. Staten har också en viktig roll att skapa goda grundläggande förutsättningar, som tillgång till leveranssäker el till internationellt konkurrenskraftiga priser och att regelverk och tillståndprocesser hanteras effektivt.

Nya tillverkningsprocesser och tekniker som uppstår på grund av klimatomställningen, kommer också att leda till en förändrad efterfrågan på kompetens. Utmaningar som är kopplade till sociala frågor, som ett förändrat kompetensbehov, måste därför också beaktas i klimatpolitiken. Klimatomställningens förverkligande måste ske med hänsyn till både miljömässig-, ekonomisk- och social hållbarhet.

³ <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/klimat/vaxthusgaser-utslapp-fran-industrin/>

Förbättra kompetensförsörjning och omställning av yrkesverksamma

För att en framgångsrik klimatomställning ska kunna ske krävs insatser för att säkerställa att rätt kompetens finns tillgänglig och att omställningen sker på ett socialt hållbart sätt. Det behövs ett helhetsgrepp kring systemet för livslångt lärande för att hantera de stora omställningsbehov som finns kopplat till strukturomvandling, där klimatomställningen är en stor drivkraft.

Om människor inte känner en trygghet inför klimatomställningen kommer de inte aktivt att bidra till den. Med goda möjligheter till omställning och kompetensutveckling för framtidens jobb skapas en acceptans för de åtgärder som krävs för att företag och samhälle ska kunna ställa om till en lägre klimatpåverkan. Ambitiösa klimatmål måste därför kombineras med ett väl fungerande system för omställning av yrkesverksamma. Personer som förlorar sin försörjning på grund av klimatomställningen ska få stöd att ställa om till nya jobb, men det krävs också att det skapas nya jobb och att befintliga jobb utvecklas till att bli mer klimatvänliga.

För att lyckas med klimatomställningen krävs nya kompetenser i företagen. Industriföretagen måste därför arbeta långsiktigt och strukturerat med kompetensförsörjning och kompetensutveckling, och de lokala facken bör involveras i arbetet. Det kompetensbehov många företag står inför kan inte tillgodoses endast med nyrekryteringar, konsulter eller samarbeten med externa parter. Det finns en stor kompetensresurs hos de anställda som företagen måste ta tillvara på.

Utbildningssystemet behöver samtidigt bli mer tillgängligt för kompetensutveckling av yrkesverksamma och omställning mitt i arbetslivet. Kortare utbildningsmoduler, ökade möjligheter till undervisning på deltid och distans och validering är viktiga förutsättningar.

Utbildningssystemet måste även bli bättre på att erbjuda den kunskap och de utbildningar som företagen behöver, så att inte viktiga klimatinvesteringar förhindras på grund av kompetensbrist. Det behövs därför en ökad utbildnings- och forskningssamverkan mellan industrin och utbildningsanordnare på alla nivåer, från gymnasieskolan till universitet och högskolor.

Ett exempel där efterfrågan på kompetens är stor är batteriområdet. Enligt Fossilfritt Sveriges strategi för en hållbar batterivärdekedja krävs mer än 1 000 personer per år med batterikompetens på allt från gymnasie- till forskarnivå. Övergången till elektrifierade fordon och industriella applikationer kräver också nya kompetenser. Beräkningar från bland annat Business Region Göteborg visar att tiotusentals ingenjörer är i behov av kompetensutveckling för att klara omställningen som sker i fordonsbranschen mot bland annat elektrifiering. Vätgasteknik är ett annat område där utbudet av kompetens behöver öka. Generellt behöver utbildningarna på alla nivåer anpassas i takt med hur ny och etablerad teknik och affärsmodeller utvecklas av klimatomställningen.

Den strukturomvandling som klimatomställningen leder till gör att nya jobb uppstår i en del regioner samtidigt som jobb försvinner i andra. Just nu är det exempelvis en stor utmaning att säkerställa tillräckligt med kompetens i Västerbotten och Norrbotten, som en följd av de stora investeringar som sker där kopplat till klimatomställningen. Kompetensbehoven kommer inte att kunna tillgodoses endast med den befolkning som finns där idag. För att det ska vara attraktivt för individer att flytta dit jobben finns behöver hela livsmiljön vara attraktiv, som utbudet av samhällsservice, bostäder, kultur samt kommunikationer. Jobben i sig måste också vara attraktiva med bra villkor.

Stärk samverkan mellan industri, akademi och myndigheter

Klimatomställningen kräver nya innovativa tekniska lösningar och affärsmodeller. Investeringar i forskning och utveckling är därför avgörande för att industrin ska nå utsläppsmålen.

Sverige ligger redan idag långt framme och har kunnat hantera en rad utmaningar på miljöområdet samtidigt som industrins konkurrenskraft har bibehållits eller stärkts. Erfarenheterna är att det krävs en kombination av regelverk, styrmedel, framåtblickande företag och ständig teknikutveckling. Genom ett samspel mellan stat och företag har Sverige successivt byggt en stor systemkunskap inom områden som vattenrening, transport och elförsörjning.

För att hantera klimatfrågan och andra miljöproblem behöver vi även fortsatt göra insatser i samverkan och inte minst satsa på både offentligt och privat finansierad forskning, utveckling och innovation. Samverkan mellan företag, högskola och industriforskningsinstitut innebär en kraftsamling av forskningsresurser inom för industrin relevanta områden.

Regeringens Strategiska innovationsprogram (SIP) är ett av de viktiga verktygen just för samverkansforskning. I nästa generations SIP vill regeringen stärka programmets hållbarhetsprofil genom en större koppling till Agenda 2030 och EU:s Gröna giv. Ambitionen är god, men Facken inom Industrin vill understryka att den politiska styrningen av företagens FoU-insatser inte får bli för stor. Marknadens efterfrågan på miljöanpassade produkter är i sig en stark drivkraft för omställning samtidigt som samhällsutmaningarna måste balanseras mot affärsmässighet och konkurrenskraft.

Industriforskningsinstituterna inom RISE är en viktig aktör i det svenska innovationssystemet med många projekt med stor relevans ur ett hållbarhetsperspektiv. Instituterna kan öka industrins deltagande i internationell forskningssamverkan i t ex ramprogrammet Horisont Europa, de kan stödja inte minst mindre företags digitalisering och teknikutveckling och de kan säkerställa att våra test- och demonstrationsanläggningar används och svarar mot industrins behov. Resursförstärkningen av RISE är därför välkommen liksom uppdraget att bistå branscherna i genomförandet av Färdplanerna mot fossilfrihet.

Utveckla ramverket för hållbar produktion och cirkulär ekonomi

Den industriella varuproduktionen är helt avgörande för ekonomisk utveckling och för ett ökat välbefinnande. Den för emellertid också med sig belastningar på miljön i form av energianvändning, utsläpp och nyttjande av en rad olika material. På global nivå ökar också industriproduktionen snabbt som en konsekvens av ökad befolkning, ökad levnadsstandard och därmed en efterfrågan på allt fler produkter. Produktionens påverkan på miljön skiljer sig avsevärt mellan olika delar av världen. Mycket av tillverkningen i mer utvecklade länder sker med låga utsläpp och förnyelsebar energi.

Som nämntes inledningsvis visar utvecklingen inte minst i Sverige att det är möjligt att bryta sambandet mellan ekonomisk utveckling och en ökad total miljöbelastning. Samtidigt som Sveriges BNP de senaste 30 åren har ökat stadigt så har elanvändningen varit ungefär konstant medan utsläppen av svaveldioxid, kväveoxider, partiklar och tungmetaller har minskat kraftigt. Även koldioxidutsläppen minskar något om än i för långsam takt för att nå de nationella klimatmålen. Industrins minskade utsläpp de senaste 15 åren är främst en följd av minskad användning av olja som bränsle, medan processutsläppen är ungefär oförändrade.

Då den totala produktionen ökar räcker det dock inte att miljöbelastningen inte ökar lika mycket som den ekonomiska utvecklingen, den måste samtidigt minska. I Sverige är järn- och stålindustrin den bransch som står för de största utsläppen. Utvecklingen mot fossilfri stålframställning visar dock att nya tekniska lösningar på ett genomgripande sätt kan minska koldioxidutsläppen i industrin.

Produktion för också med sig användning av material i stor mängd. Det traditionella flödet från råvara, via tillverkning och användning, till avfall är inte hållbart. Men på samma sätt som utsläppen kan

minska kan också materialanvändningen ske mer resurssnålt och i betydligt mer cirkulära flöden. Det handlar om en helhetssyn som omfattar inte bara produktionen i sig utan också användningen av de färdiga produkterna. Mycket avgörs redan i designen så att produkter kan användas längre, lättare repareras, återanvändas och till slut återvinnas. För att detta ska ske införs allt oftare nya affärsmodeller i industrin, där producerande företag tar mycket större ansvar för produkternas funktion hos kunden. Genom att på detta sätt sälja en tjänst, lika mycket som en produkt, ligger det i både producentens och konsumentens intresse att tillverkningen sker resurseffektivt.

Utvecklingen mot elektrifierade fordon är mycket positiv ur klimatsynpunkt men för med sig andra hållbarhetsutmaningar som måste hanteras. Det starkt ökade behovet av batterier innebär ökad efterfrågan på en rad metaller. En del av dessa bryts i länder med bristfälliga arbetsvillkor. Brytningen av ursprunglig råvara kommer att behöva öka men därefter är det nödvändigt att metallerna återvinns i långt högre utsträckning än idag. Företagen måste se till hållbarheten i hela värdekedjan fram till färdiga fordon.

Drivkrafter för en mer hållbar och cirkulär produktion är regelverk, men i hög grad också minskade kostnader, stärkt konkurrenskraft, image, kundkrav och möjligheten att rekrytera miljömedvetna medarbetare. Facken inom industrin anser att industrin i Sverige har allt att vinna på att vara fortsatt ledande i omställningen till en cirkulär ekonomi. Återvinning och hållbara produkter och processer bör i ännu större utsträckning främjas genom regelverk som stimulerar en cirkulär ekonomi.

Sveriges elförsörjning behöver säkras

För svensk industri handlar klimatomställningen i stor utsträckning om att elektrifiera tillverkningsprocesser som varit beroende av fossila bränslen med stora utsläpp av växthusgaser. Klimatvänlig el är en viktig förutsättning för detta. I Sverige har vi ett relativt klimatvänligt elsystem med internationellt konkurrenskraftiga priser. Det ger oss en möjlighet att minska våra utsläpp både när det gäller industriprocesser och transportsystem, som tillsammans står för två tredjedelar av Sveriges totala koldioxidutsläpp.

Samtidigt gör en elektrifiering av transporter och industriella processer att vi blir alltmer beroende av el. När transporter och industriprocesser ställs om för att minska koldioxidutsläppen kommer användningen av el att öka. Dessutom sker ett antal investeringar i nya industriprojekt med koppling till klimatomställningen, som kommer att kräva stora mängder elkraft. Flera olika prognoser räknar med en fördubbling av elbehovet fram till år 2045.

Med ett allt mer elberoende samhälle ökar kraven på att elsystemet har en hög leveranssäkerhet. Historiskt har Sverige haft ett elsystem som har kunnat leverera el på rätt plats vid rätt tidpunkt och det måste även gälla i framtiden. Det måste finnas en långsiktig plan för det svenska elsystemet som tar hänsyn till det ökade elförsörjningsbehovet. Sverige behöver investera i både produktion och nät och för det krävs rätt förutsättningar så som en effektivare tillståndsprocess för nätutbyggnad och en påskyndad utbyggnad av stamnätet.

I takt med att det svenska transportsystemet blir allt mer elektrifierat och med Sveriges mål att inrikes transporter ska minska med 70 procent till 2030 kommer Sverige behöva en infrastruktur som gör detta möjligt. Laddinfrastrukturen behöver byggas ut och hastigheten måste öka för att allt fler vägtransporter ska kunna elektrifieras.

Regeringen håller just nu på att ta fram en nationell strategi för elektrifiering. Målet är att en färdig strategi ska beslutas av regeringen hösten 2021. Facken inom industrin anser att det behövs ett

helhetsgrepp om förutsättningarna för en ökad elektrifiering och att en väl förankrad strategi är en viktig utgångspunkt för insatser på området. Det är en viktig förutsättning för att industrin ska kunna genomföra de ofta kostsamma och långsiktiga investeringar som krävs för att ställa om verksamheten.

Vätgas är en viktig del i det svenska energisystemet och en möjliggörare för att Sverige ska nå klimatmålen. Vätgas kan användas i omställningen av både industriprocesser och Sveriges transportsystem. För att klimatnyttan med vätgas ska kunna bli verklighet krävs ökad produktion och användning av grön vätgas, det vill säga vätgas som produceras från förnybar energi eller råvara. Men det räcker inte bara med en ökad produktion. Sverige behöver få till infrastruktur och ett regelverk som gynnar omställningen mot en större användning av vätgas.

Ökad produktion av grön vätgas med elektrolys kräver stora mängder el. Enligt en beräkning av Fossilfritt Sverige kommer det att krävas cirka 55 TWh el för att planerade vätgasprojekt kunna genomföras till 2045, exempelvis HYBRIT:s satsning på fossilfritt stål. Den ökade användningen kommer ställa krav på satsningar inom forskning, utveckling och kompetenshöjning inom området. Men det skapar också möjligheter till innovationer, jobb och exportprodukter.

På EU-nivå finns sedan 2020 en vätgasstrategi med mål att kraftigt öka produktionen av grön vätgas. I Sverige har Energimyndigheten fått i uppdrag av regeringen att ta fram förslag till en strategi för vätgas och elektrobränslen. Uppdraget ska redovisas 25 november 2021.

Batterier möjliggör, liksom elektrolytproducerad vätgas, lagring av el och gör att förbränningsmotorer kan ersättas av batteridrivna elmotorer. Eftersom batteriproduktion är energikrävande är Sveriges tillgång till grön el även för denna teknik en viktig förutsättning.

I Sverige har Northvolt valt att etablera produktion och återvinning av batterier i Skellefteå och utvecklingsverksamhet i Västerås. Det är viktigt att denna typ av investeringar får goda förutsättningar för att utveckla sin verksamhet i Sverige. Genom att investera i och skapa förutsättningar för batteriutveckling och -produktion som görs på ett hållbart sätt, både socialt och miljömässigt, skapas jobb samtidigt som batteriernas klimatpåverkan minskar.

Tillståndsprocesserna får inte hindra klimatomställningen

En verksamhet som kan medföra störning på sin omgivning eller innebär att naturresurser nyttjas måste söka tillstånd. För industrin innebär det att i princip all verksamhet måste ansöka och få tillstånd tilldelat innan verksamheten kan starta. Men det är inte bara ny verksamhet som måste ansöka om tillstånd, även existerande verksamhet prövas vid förändringar.

Industrins hållbarhetsarbete har historiskt lett till minskade utsläpp och en effektivare användning av material och energi. Men för att Sverige ska klara att nå sina klimatmål måste stora delar av industrin ställa om. För vissa delar av industrin handlar det om radikala förändringar i hela tillverkningsprocessen och för andra kommer det kanske räcka med mindre förbättringar. Men för detta krävs att verksamheterna ansöker om nya miljötillstånd. Idag är dessa processer oförutsägbara och präglas bland annat av långa ledtider och en omfattande utredningsbörda.

I Sverige pågår just nu två utredningar kopplat till tillståndsprocessen. Den första syftar till att underlätta för miljö- och klimatförbättrande investeringar, ”En modern och effektiv miljöprövning” och den andra syftar till se över prövningsprocesser och regelverk för att säkerställa en hållbar försörjning av innovationskritiska metaller och mineral från primära och sekundära källor, ”Prövningsprocesser och regelverk för en hållbar försörjning av innovationskritiska metaller och mineral”.

För att industrin ska kunna ställa om och samtidigt behålla konkurrenskraft är det viktigt att dessa utredningar bidrar till att miljötillståndsprocessen blir mer effektiv. Sverige behöver en lagstiftning som tar hänsyn till hela klimatnyttan av en investering så att vi kan behålla både industri, jobb och välfärd i Sverige.

Det finansiella systemet har en nyckelroll i klimatomställningen

Det krävs kapital och nya finansiella produkter samt instrument för att finansiera omställningen. Kapital behöver styras till initiativ som stöttar en omställning till en mindre fossilbaserad ekonomi.

Flera av de tekniska lösningar som är nödvändiga för industrins omställning kräver stora satsningar inom forskning och utveckling. Industrin ansvarar för att söka finansiering samtidigt som staten kan vara med och utforma system för finansiering. Stockholm Sustainable Finance institute uppskattar att det behövs cirka 66 miljarder kronor för att göra svensk industri klimatneutral. 50 miljarder av dessa skulle behöva investeras mellan 2020 och 2045 för att omvandla 70 procent av industriutsläppen.

Finansiering är även avgörande för en socialt hållbar klimatomställning. Ett sätt att uppnå hållbarhet i hela värdekedjan är att ställa krav på att gröna finansieringskällor ska inkludera social hållbarhet. Finansieringen av kompetensutveckling och kompetensomställning kopplat till klimatomställningen är lika viktigt som gröna investeringar som syftar till att framställa ny teknik och utveckla befintlig.

Inom EU finns olika finansieringsinitiativ som ska bidra till att göra EU klimatneutralt 2050:

- För att underlätta genomförandet av EU:s gröna giv har ”Mekanismen för rättvis omställning” inrättats, där en fond för rättvis omställning ingår. Fonden för rättvis omställning (FRO) är ett finansieringssystem som ska ge stöd åt områden som står inför svåra socioekonomiska utmaningar till följd av att EU uppnår klimatneutralitet. Stödet riktas åt regioner och sektorer som påverkas mest av omställningen på grund av deras fossilberoende, som exempelvis växthusgasintensiva industriprocesser. Stödet från FRO ska främja ekonomisk diversifiering, kompetenshöjning och aktiv inkludering av arbetstagare och arbetssökande i utsatta områden.

I Sverige ansvarar Tillväxtverket för att ta fram ett nationellt program för EU:s programperiod 2021-27. EU-kommissionens och Sveriges bedömning är att FRO ska riktas till stålindustrins omställning specifikt för Norrbottens län. Därutöver föreslås Västerbotten, Gotland och Västra Götaland bli mottagare för insatser inom mekanismen för en rättvis omställning. Insatser kan genomföras utanför de utpekade länen, förutsatt att insatsen bidrar till målen om koldioxidneutralitet i de utpekade industrierna och omställningsplanerna.

För att kunna bidra till en grön omställning med bibehållen sysselsättning och konkurrenskraft anser Facken inom industrin att programmets stöd till kompetensförsörjning samt kompetenshöjning för de arbetstagare som påverkas av industrins tekniskifte är särskilt viktigt. Utöver FRO innehåller mekanismen ett särskilt program för rättvis omställning inom InvestEU som ska locka privata investeringar. Det finns även en lånefacilitet för den offentliga sektorn som tillhandahålls av Europeiska investeringsbanken (EIB).

- För att hjälpa investerare, företag och beslutsfattare att identifiera och jämföra miljömässigt hållbara investeringar utifrån gemensamma definitioner vill EU skapa ett klassificeringssystem för miljömässigt hållbara ekonomiska verksamheter, en så kallad taxonomi. En EU-gemensam taxonomi ger möjlighet att identifiera och jämföra investeringar som är nödvändiga för att nå

en hållbar ekonomi. Tanken är att den ska ligga till grund för framtida standarder och märkning av hållbara finansiella produkter

Taxonomi är ett viktigt verktyg för att nå EU:s klimatmål och målsättningarna inom den gröna givna (EU:s gröna tillväxtstrategi) eftersom kommissionen vill mobilisera 1000 miljarder euro i gröna investeringar för den europeiska omställningen. Facken inom industrin anser att taxonomi inte får verka hindrande för den svenska klimatomställningen.

- EU:s återhämtningsfond fokuserar på satsningar som gynnar den gröna omställningen och digitaliseringen. Respektive länder ska presentera en nationell plan där minst 37 procent av anslagen för varje plan måste stödja den gröna omställningen och minst 20 procent den digitala omvandlingen. De största posterna kopplat till grön återhämtning i Sveriges plan är Klimatklivet, energieffektivisering av flerbostadshus och Industriklivet.

Utöver EU-gemensamma finansieringar finns flera olika gröna finansieringskällor som kan rikta investeringar åt gröna initiativ:

- I regeringens budgetproposition för 2021 föreslogs statliga kreditgarantier till gröna investeringar. Statliga kreditgarantier ska göra det möjligt att starta fler stora industriinvesteringsprojekt i Sverige som bidrar till att nå klimat- och miljömål. Riksgälden har fått i uppgift att vidta förberedande åtgärder för att kunna ställa ut statliga gröna kreditgarantier som en del av sitt löpande uppdrag. Kreditgarantierna ska bedömas utifrån teknikneutrala kriterier och tanken är att de ska ställas ut under flera år.
- Marknaden för gröna obligationer gör det möjligt att öronmärka kapital till en klimatvänlig omställning av ekonomin. Genom att ge ut gröna obligationer kan exempelvis företag eller kommuner få in kapital till större projekt, så som energieffektivisering, förnybar energi, kollektivtrafik och/eller vattenrening. Gröna obligationer utfärdas av bland andra multilaterala utvecklingsbanker, stater, kommuner och företag. Riksgälden emitterade en grön obligation i slutet av 2020 och pengarna ska kopplas till utgifter i statsbudgeten som bidrar till att uppfylla Sveriges klimat- och miljömål. Inom EU finns en arbetsgrupp för en standard för gröna obligationer.
- 2018 fick Energimyndigheten i uppdrag att ansvara för den långsiktiga satsningen Industriklivet. Inom Industriklivet finns möjlighet till bidrag till förstudier, forskning-, pilot- och demonstrationsprojekt samt investeringar för åtgärder som bidrar till att minska industrins utsläpp av växthusgaser och åtgärder som bidrar till permanenta negativa utsläpp. 2021 breddades Industriklivet med bidrag till strategiskt viktiga insatser inom industrin som medverkar till klimatomställningen i övriga samhället, så som ny teknik och innovativa lösningar eller system och värdekedjor inom områdena batteri, biodrivmedel, vätgas eller återvinning. Industriklivet omfattar totalt 750 miljoner kronor 2021 och kan finansiera projekt som pågår till och med 2028.
- Den offentliga upphandlingen i Sverige omfattar cirka 800 miljarder kronor varje år. Genom att i offentliga upphandlingar i ökad utsträckning öppna upp för nya innovativa lösningar och ställa krav på klimatomställning, kan utvecklandet av nya klimatsmarta lösningar och produkter främjas. När upphandlande myndigheter redogör för vilka effekter och resultat som

de vill uppnå finns möjlighet att även ställa sociala krav. På så sätt kan offentlig verksamhet bidra till social hållbarhet.

Det finns flera olika finansieringsalternativ och alla behövs. Klimatomställningen innebär stora, långsiktiga och riskfyllda investeringar. Därför är det viktigt att samhället stöttar utvecklingen genom möjligheter till finansiering. Facken inom industrin anser att det är avgörande med finansiellt stöd till insatser för att hantera omställningens konsekvenser för de anställda.

Avslutande diskussion

Klimatomställningen kommer kräva stora insatser från alla delar av samhället. Vissa företag behöver ställa om sin verksamhet, vissa människor behöver utveckla sin kompetens och andra människor kommer behöva förändra sina liv på ett sätt som får en stor påverkan på deras tillvaro. Men den enda vägen att gå är att ställa om. Det finns inga alternativ och det finns inga genvägar. De människor som lever idag måste ta ansvar och se till att förändring sker. Det gäller för beslutsfattare, det gäller företag och det gäller oss, fackförbunden.

Vi som fackförbund inom Facken inom industrin driver på för att våra medlemmar ska få ett bättre arbetsliv. Vi som fackförbund måste vara med i klimatomställningen och vi måste se till att omställningen blir så bra som möjligt för våra medlemmar. Omställningen innebär utmaningar men också stora möjligheter till nya intressanta och viktiga arbetsuppgifter för våra medlemmar.

Som fackförbund behöver vi jobba aktivt och förebyggande, både lokalt och centralt. Vi måste stötta våra förtroendevalda i industrin så de kan driva på företagens klimatarbete inifrån. På så sätt kan vi se till att våra medlemmar inte lämnas utanför och istället är med och formar klimatomställningen. Som fackförbund behöver vi bli bättre på att sprida kunskap både internt och externt, för genom kunskap kan vi påverka. För Facken inom industrin är det viktigt att vi använder vår gemensamma plattform för att dela och sprida information, men även för att påverka beslutsfattare så industrianställdas intressen blir hörda.

Bilagor

Bilaga 1, Sammanfattning av utredningarna kopplat till miljötilståndprocessen

En modern och effektiv miljöprövning

Syftet med utredningen är att underlätta för miljö- och klimatförbättrande investeringar och åstadkomma snabbare och enklare prövningsprocesser samtidigt som ett bibehållet miljöskydd säkerställs.

Kommittédirektivet anger att utredaren bland annat ska bedöma om tillämpningsområdet för att tillståndspröva ändringar och anmäla ändringar som bidrar till minskad miljöpåverkan för befintliga verksamheter kan utvidgas och, om det bedöms möjligt och lämpligt, föreslå de ändringar som krävs för att åstadkomma ett sådant ”grönt spår”. Dessutom ska utredaren bedöma om ett anmälningsförfarande under vissa förutsättningar kan ersätta tillståndsförfarandet då en verksamhet eller ändring i verksamhet inte kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Samt att utvärdera vissa aspekter av miljöprövningsdelegationernas roll och organisation.

Utredaren får även föreslå andra förändringar i nuvarande miljöprövnings-system som bidrar till en grön omställning genom mer förutsägbara och effektivare prövningsprocesser, som kortar den samlade prövningstiden och minskar administrationen samtidigt som nuvarande miljöskyddsnivå bibehålls. Sådana förslag ska dock inte avse mark- och miljödomstolarnas organisation eller handläggning av mål eller ärenden i dessa domstolar.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 december 2021.

Prövningsprocesser och regelverk för en hållbar försörjning av innovationskritiska metaller och mineral

Syftet med utredningen är se över prövningsprocesser och regelverk för att säkerställa en hållbar försörjning av innovationskritiska metaller och mineral från primära och sekundära källor.

En hållbar och varaktig tillgång till innovationskritiska metaller och mineral är av stor betydelse för samhällets klimatomställning samt för att bibehålla Sveriges framtida industriella konkurrenskraft och innovationskapacitet. Projekt för utvinning och återvinning av metaller och mineral generar arbetstillfällen och stärker det lokala näringslivet, men kan också ställa krav på omfattande och snabbinvesteringar i infrastruktur, samhällsservice och bostäder, vilket kan vara en utmaning för kommuner och regioner. Utvinning innebär också ofta en betydande lokal påverkan på miljön och kan konkurrera med motstående markanvändningsintressen i berört område.

Utredaren ska analysera och föreslå förändringar av prövningsprocesser och regelverk så att bättre hänsyn kan tas både till ett projekts lokala miljöpåverkan och dess samhällsnytta, till exempel minskad global klimatpåverkan. Samt föreslå förändringar av prövningsprocesser och regelverk så att en större andel av det värde som gruv- och mineralnäringen genererar kan komma hela landet till del.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 oktober 2022.

Bilaga 2, Elektrifieringsstrategin

Regeringen har inlett ett arbete som går ut på att ta fram en nationell strategi för elektrifieringen av Sverige. Strategin ska bidra till förutsättningar för en snabb, smart och samhällsekonomiskt effektiv elektrifiering och bygger på en överenskommelse mellan regeringen, Centerpartiet och Liberalerna.

Regeringen inleder arbetet med att ta fram en nationell elektrifieringsstrategi. Syftet bakom strategin är att Sverige står inför ett skifte med ökad elektrifiering av transporter, industri och andra verksamheter och energisektorn kan möjliggöra denna omställning.

Strategin tas fram av en arbetsgrupp inom Infrastrukturdepartementet. Enligt den preliminära tidsplanen ska regeringen kunna fatta beslut om strategin hösten 2021⁴.

Bilaga 3, Energimyndighetens uppdrag att ta fram en vätgasstrategi

Regeringen har gett Energimyndigheten i uppdrag att ta fram ett förslag till en övergripande strategi för vätgas och elektrobränslen roll i det svenska energisystemet.

Uppdraget består av fem delar:

- Analysera och kvantifiera potentialen för ökad produktion, lagring, transport och användning av vätgas, elektrobränslen och ammoniak i olika sektorer på kort, medellång och lång sikt med beaktande av ekonomiska perspektiv,
- Analysera tekniska och ekonomiska förutsättningar för vätgas som energilagring för flexibilitet i energisystemet,
- Identifiera hinder mot en introduktion av vätgas som en del av det svenska energisystemet,
- Belysa relevanta samhällsekonomiska konsekvenser av de policyförslag som ingår i Fossilfritt Sveriges vätgasstrategi och analysera hur lämpliga förslag bör tas vidare i strategin, samt
- Översiktligt inventera möjligheterna till samarbete med andra länder och aktörer i Europa och inom EU.

Syftet med strategin och de eventuella åtgärdsförslagen är att underlätta för omställningen till fossilfrihet. Åtgärdsförslagen ska inkludera kostnads-uppskattningar och samhällsekonomiska konsekvenser och baseras på åtgärdernas möjligheter att samhällsekonomiskt effektivt bidra till att uppfylla klimatmålen.

Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Infrastrukturdepartementet) senast den 25 november 2021⁵.

⁴ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/10/strategi-for-nasta-generations-elektrifiering/>

⁵ <https://www.energimyndigheten.se/fornybart/vatgas/>

www.fackeninomindustrin.se